

Moderne letterkunde: geen tools, maar theorie

Jan Rock, Gaston Franssen en Femke Essink (red.), *Literatuur in de wereld. Handboek moderne letterkunde*. Nijmegen: Vantilt, 2013. 264 p. ISBN 978 94 6004 139 6. Prijs: € 22,50.

De neerlandistiek, en bij uitbreiding de literatuurwetenschap, lijkt in Nederland met een legitimitieitscrisis te kampen. Er blijkt een zekere terughoudendheid te bestaan om aan de slag te gaan met het object van studie zelf – literaire teksten – en een grote noodzaak om te verantwoorden waarom literatuurstudie ook (maatschappelijk) relevant zou zijn. Dat werd al duidelijk uit het slotdeel van Thomas Vaessens' *Geschiedenis van de moderne Nederlandse literatuur*, getiteld 'Literatuur in de wereld van vandaag' – een bijzonder scherpe analyse van die legitimitieitscrisis. Het blijkt opnieuw uit het *Handboek moderne letterkunde* dat aan Vaessens' Leerstoelgroep werd gemaakt en dat haast dezelfde titel draagt als het hoofdstuk uit zijn boek: *Literatuur in de wereld*. In de verantwoording wordt de opzet van dit studieboek geëxpliciteerd: 'letterkundigen opleiden die midden in de wereld staan en daar actief aan deelnemen' (259). Meteen is de suggestie gewekt dat je in andere opleidingen en met de bestaande methodes (genoemd worden *Literair mechaniek* van Dorleijn en Van Boven, *Op poëtische wijze* van Van Alphen en anderen, en *Vertelduivels* van Herman en Vervaeck) wereldvreemde vakidioten aflevert. Voorliggend boek presenteert zich als de 'theoretische tegenhanger van [dit soort] handboeken met een sterk praktisch-methodologische focus' (8): hier geen *tools* dus, maar theorie. Dat zorgt voor een wel heel paradoxale redenering waarin het goed lezen van teksten (het doel van de genoemde boeken en toch echt wel de kern van de studie) als bekrompen en ouderwets wordt afgedaan, terwijl louter theoretische kennis (over het algemeen als steriel beschouwd) hier als alternatief wordt gezien voor een frisse blik op literatuur en in het verlengde daarvan: de échte wereld – het ultieme argument voor relevantie! Ik kan me trouwens niet van de idee ontdoen dat titel en ondertitel van het boek, *Literatuur in de wereld. Handboek moderne letterkunde* (mijn romein, cds), een strategische positionering inhouden tegenover de genoemde traditionele methodes; alsof de redacteurs willen zeggen: dit is werkelijk van nu en 'van de wereld' (in plaats van 'uit de ivoren toren van de studeerkamer'). Overigens is het wel waar dat dit boek een aantal hedendaagse benaderingen aanreikt, die bovendien veeleer context- dan tekstgericht zijn. In die zin is de titel erg passend.

Het lijkt er in elk geval op dat in *Literatuur in de wereld* vaardigheden – toch lang het stokpaardje van het onderwijs – opnieuw worden ingeruild voor kennis. Die indruk wordt voornamelijk gewekt doordat het boek zo karig is met voorbeelden en zelden of nooit een theoretisch concept uitwerkt of in de praktijk toetst aan een tekst. (Grote uitzondering daarop is het werk van Arnon Grunberg dat regelmatig als voorbeeld dienst doet, maar meer nog wordt opgevoerd als de beschrijving van de contemporaine *condition humaine* die een andere benadering van literatuur noodzakelijk maakt – waarmee de canonisering van deze auteur door de neerlandici van de UvA vrolijk doorgaat). In de verantwoording wordt wel gezegd dat dit boek in het onderwijs aangevuld moet worden met praktische handboeken verhaal- en poëzieanalyse en met 'voorbeeldanalyses en toepassingen' (260), maar dat betekent wel aardig wat werk voor de docent die dit boek wil gebruiken. Ga er maar aanstaan om bij elk van de behandelde concepten en/of theorieën, telkens geschreven door een specialist ter zake, zelf een toepassing te maken. Het is echt een gemiste kans dat de besproken benaderingen niet systematisch, uitgebreid en op voorbeeldige wijze worden gedemonstreerd. Nu

blijft het al te vaak bij een suggestie hoe de theorie ingezet zou kunnen worden. Een uitspraak als deze, als conclusie van een bijzonder interessant hoofdstuk van de hand van Yra van Dijk over 'Medium', is typerend voor de aanpak in zowat het gehele boek: 'Hier hebben we een aantal mogelijke benaderingen [...] besproken waarmee tekst en media geanalyseerd *kunnen* worden.' (222, mijn cursivering, cds). Het gecursiveerde modale hulpwerkwoord is veelzeggend, want hoe zo'n analyse eruit ziet, wordt niet getoond. Het meeste in dit boek blijft dan ook abstract.

Dat is jammer, want *Literatuur in de wereld* biedt echt een staalkaart van het hedendaagse literatuurwetenschappelijke onderzoek. Recente en nog niet vaak in de neerlandistiek gehanteerde theorieën en publicaties worden hier besproken, zoals de *scapes* van Arjun Appadurai, William Marx' *L'adieu à la littérature* of verschillende opvattingen over de werking van literatuur in het hoofdstuk 'Effect'. Hoewel er natuurlijk meer interessante benaderingen zijn die niet behandeld worden (ik denk bijvoorbeeld aan ecocriticism of het werk van Pierre Bayard – maar het is natuurlijk altijd flauw om op te sommen wat een boek allemaal *niet* doet) is dit echt de meest up to date publicatie over literaire benaderingen in het Nederlands. Van de traditionele begrippen zoals 'close reading', 'auteursintentie' of 'hermeneutiek' in deel I – echt wel *for dummies* – over 'nieuwe' benaderingen in deel II tot de onderzoeksperspectieven die aan de UvA centraal staan. Dat derde deel is waarschijnlijk het interessantste, want het meest vernieuwend. Zowel het hoofdstuk van Gaston Franssen over discours (waarin overigens wel een en ander geïllustreerd wordt aan de hand van teksten waardoor ook getoond wordt hoe de theorie ingezet kan worden), als de stukken over 'Medium' en 'Effect' zijn erg heldere inleidingen. Niettemin duikt ook hier het euvel op waaraan het hele boek lijdt: de bespreking van sommige theorieën is wel heel reductionistisch. Soms lijken de hoofdstukken een aaneenschakeling van samenvattingen of minirecensies van boeken waaruit soms slechts één idee of term wordt geplukt. Zo wordt bijvoorbeeld Marx' boek over de ontwaarding van de literatuur in een halve paragraaf besproken; de hele problematiek krijgt niet eens twee bladzijden toebedeeld, hoewel die in het licht van de hierboven bespeurde legitimiteitscrisis zeker relevant is.

Behalve het feit dat *Literatuur in de wereld* op een erg toegankelijke manier een overzicht geeft van een groot aantal literatuurtheoretische benaderingen, en naast de fundamentele bedenking daarbij dat dit boek helaas al te vaak nalaat om de hier aangeraakte theorieën ook te operationaliseren, zijn er nog een aantal kleinere opmerkingen te maken. Zo is het in een handboek dat studenten moet leren om te gaan met de literatuurwetenschappelijke praktijk wel erg bevreemdend dat Franse en Duitse filosofen hier vaak Engels spreken of uit tweede hand worden geciteerd. Dat lijkt mij niet de praktijk die je jonge onderzoekers wil bijbrengen. Hoe sterk je je ook afzet tegen de traditionele filologische aanpak, het is een wetenschappelijk basisprincipe van elke geesteswetenschap dat je de originele bronnen aanhaalt. Een tweede opmerking betreft het haast ongemerkt verglijden van literatuurwetenschap tot cultuurwetenschap. Zo worden voor bepaalde concepten enkel voorbeelden uit de brede of populaire cultuur in plaats van uit de literatuur genoemd, zoals bij *indigenization*: 'denk aan Lee Towers als Zuid-Hollandse imitatie van een Las Vegas-crooner met gouden microfoon en Engelstalig repertoire, of Ali B die in een Nederlandse versie van het idioom van Afro-Amerikaanse hiphopgroepen als N.W.A. en Public Enemy over de situatie in de Bijlmer rapte' (153). Dat is hip en het werkt ook wel verhelderend, maar je hebt echt geen idee hoe je die term op literatuur moet toepassen. Een ander symptoom van het feit dat er eerder een cultuurwetenschappelijke benadering gepropageerd wordt, is te vinden in het hoofdstuk waarin studenten geleerd wordt om goede onderzoeksvragen te formuleren. Vragen als 'Hoe moeten we dit gedicht van P.C. Boutens interpreteren?' of 'Wat is de betekenis van het laatste hoofdstuk van *Max*

Havelaar? worden er verworpen als 'uitgangspunt voor wetenschappelijk onderzoek' ten faveure van 'cultuurhistorische vragen' (85). Daarmee wordt de tekstanalyse dus eigenlijk afgeserveerd. Ze speelt nog wel een rol, maar slechts als een hulpmiddel om andere, blijkbaar relevantere vragen te beantwoorden (over bepaalde machtsverhoudingen of over effecten). En daarmee zijn we terug bij het begin van deze recensie. Uit *Literatuur in de wereld*, dat interpretatie van teksten als preliminair beschouwt, als slechts een opstapje naar de ware literatuurwetenschap die in dit boek gepresenteerd wordt en waarin haast geen enkele lectuur van een tekst te vinden is, blijkt duidelijk de angst om het over het object van studie zelf te hebben. In de drang om van het vak wetenschap te maken, wordt helaas de literatuur iets te vaak vergeten.

Carl De Strycker